

การกำหนดปรัชญา/ ปณิธานของสถาบันอุดมศึกษา

ประติษฐ์ มีสุข*

ปรัชญา ในที่นี้หมายถึง แนวคิดหรือหลักยึด ในการปฏิบัติภารกิจของสถาบัน ของบุคลากรในสถาบัน บางสถาบันอาจเรียกว่า **ปณิธานของสถาบัน** ซึ่งหมายถึง ความมุ่งมั่นของสถาบันในการดำเนินภารกิจ โดยมีจุดเน้นเฉพาะ อันก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของสถาบัน

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึงสถาบันที่จัดการเรียนการสอนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาซึ่งคือการผลิตบัณฑิต รวมทั้งมีภารกิจด้านการวิจัยหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ การบริการวิชาการแก่สังคม หรือเป็นที่พึ่งของสังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของชาติด้วย

ในการกำหนดมาตรฐานหรือเกณฑ์การตรวจสอบและประเมินคุณภาพอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลสถาบันอุดมศึกษาได้กำหนดมาตรฐานหลัก 9 มาตรฐาน มาตรฐานย่อย 28 มาตรฐาน และเกณฑ์นี้เผยแพร่เมื่อเดือนพฤษภาคม 2541 ซึ่งต่อมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดองค์ประกอบหลัก 9 องค์ประกอบ ตามระบบประกันคุณภาพการศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย ปรัชญา/ปณิธาน มีความสำคัญในการกำหนดเอกลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย จึงใช้ปรัชญา ปณิธานวัตถุประสงค์และแผนดำเนินงาน เป็นองค์ประกอบแรกของการประกันคุณภาพการศึกษา ดังนี้

องค์ประกอบ 1 : ปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์ และแผนดำเนินงาน

สถาบันอุดมศึกษาซึ่งกำหนดปรัชญา ปณิธานและวัตถุประสงค์ของสถาบันให้สอดคล้องกับภารกิจหลักของสถาบัน และมีแผนดำเนินการที่ชัดเจนเพื่อให้บรรลุปรัชญา ปณิธาน และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

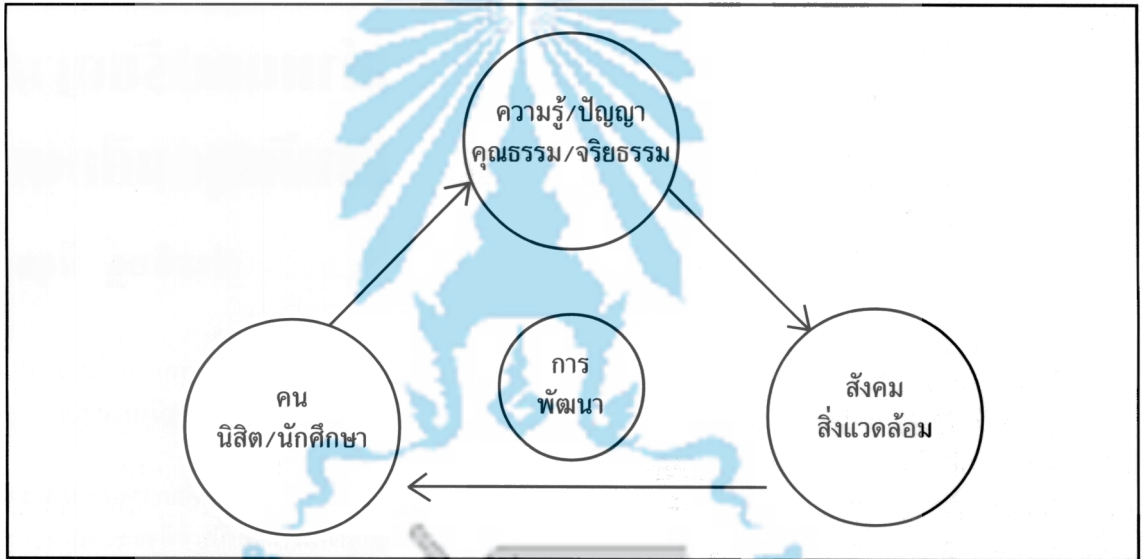
1.1 ปรัชญา ปณิธาน และวัตถุประสงค์

สถาบันอุดมศึกษามีการกำหนดปรัชญา ปณิธาน และวัตถุประสงค์ของสถาบันไว้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของสถาบัน¹

* รองศาสตราจารย์ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

¹ ทบวงมหาวิทยาลัย นโยบายแนวทางและวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา หน้า 7.

ภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญคือ การผลิตบัณฑิตหรือการสร้างคนตามความต้องการของสังคม รวมทั้งการจัดบริการวิชาการแก่สังคม โดยใช้การวิจัยเป็นฐานสำคัญ มุ่งพัฒนาคนให้มีความรู้และปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม แล้วนำความรู้และปัญญามาพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กันตามแผนภูมิ 1

รูปที่ 1 แผนภูมิแสดงแนวคิดการพัฒนาคนในระบบอุดมศึกษาหรือปรัชญาอุดมศึกษา

จากแนวคิดดังกล่าวจะสังเกตเห็นได้ว่ามีคำสำคัญ (Key word) เกี่ยวกับการสร้างคนในระบบอุดมศึกษาหลายคู่ด้วยกัน ได้แก่ ความรู้-ปัญญา คุณธรรม-จริยธรรม สังคม-การพัฒนา ตามรูปที่ 2

รูปที่ 2 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำสำคัญตามหลักการอุดมศึกษา

ผู้เขียนได้ศึกษาปรัชญา/ปณิธานของสถาบันอุดมศึกษาหลายสถาบันพบว่าสร้างมาจากการผสมคำสำคัญดังกล่าว เช่น

ความรู้คู่คุณธรรม ปรัชญาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความรู้คู่ความดี (คุณธรรม จริยธรรม) ปรัชญาของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ
เสริมสร้างปัญญา ใฝ่หาความรู้ คู่คุณธรรม ชี้นำสังคม ปรัชญาของมหาวิทยาลัยบูรพา
ปัญญา จริยธรรม นำการพัฒนา ปรัชญาของมหาวิทยาลัยทักษิณ
วิทยา จริยา ปัญญา ปณิธานของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ปรัชญา/ปณิธานของสถาบันส่วนใหญ่อยู่ในตราสัญลักษณ์ของสถาบัน เช่น ตามปรัชญามหาวิทยาลัยทักษิณ “ปัญญา จริยธรรม นำการพัฒนา” ใช้สัญลักษณ์แทนด้วยตำราการศึกษาฟังก์ัน 3 เล่มตรงกลางตรามหาวิทยาลัย มีความหมายอย่างน้อยสามนัยดังนี้ (1) อาจารย์ บุคลากร นิสิต และบัณฑิต ใช้ปัญญา และจริยธรรม เป็นเครื่องนำทางในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ (2) ผู้บริหาร อาจารย์ และบุคลากรพัฒนานิสิตให้เป็นผู้มีความรู้และปัญญา มีคุณธรรมและจริยธรรม และนิสิตใช้ปัญญาและจริยธรรมในการพัฒนาสังคมต่อไป (3) อาจารย์และบุคลากรใช้ ปัญญาและจริยธรรมเป็นหลักยึดในการพัฒนาตนเอง พัฒนานิสิตและสร้างองค์ความรู้¹

ส่วนมหาวิทยาลัยขอนแก่น ใช้สัญลักษณ์ซุ้ม 3 มุข ในตรามหาวิทยาลัยแสดงถึงคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ คือ วิทยา (ความรู้เป็นเอก) จริยา (ความประพฤติอันงดงาม) และปัญญา (ความฉลาดอันเอื้อต่อตนเองและผู้อื่น)²

การสร้างปรัชญา/ปณิธานหรือคำขวัญของสถาบันอุดมศึกษาแนวทางที่สองคือ การเลือกใช้พุทธภาษิตที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือหลักยึดของสถาบัน ซึ่งมักจะมีคำว่า สิกขา และปัญญา อยู่ด้วย เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒใช้พุทธภาษิต สิกขา วิรุฬหิ สมุปตฺตา “การศึกษาคือการเจริญงอกงาม” เป็น ปรัชญาของมหาวิทยาลัย สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาใช้พุทธภาษิต สิกขา กาโม ภวโหติ “ผู้ใคร่การศึกษาคือผู้เจริญ” เป็นคำขวัญของสถาบัน และอีกรูปแบบหนึ่ง สะท้อนมาจากตรามหาวิทยาลัย เช่น ตรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ด้านบนมีอักษรบาลี อดตฺานํ ทมยฺนุติ ปุณฺหิตา แปลว่า “บัณฑิตย่อมฝึกฝนตนเอง” เป็นปณิธานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตรามหาวิทยาลัยมหิดล ด้านบนมีอักษรบาลี อดตฺานํ อุมํ เกร ความหมาย โดยพยัญชนะ “พึงทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ” ความหมายโดยอรรถ “พึงทำต่อผู้อื่นเสมือนทำให้แก่ตนเอง” ตรงกับสำนวนไทยว่า “ทำอะไรควรนึกถึงใจเขาใจเรา” เป็นคำขวัญของมหาวิทยาลัยมหิดล ตราสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ด้านบนมีอักษรบาลี นตฺติ ปัญฺญาสมา อากา “แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี” เป็นคำขวัญของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ตรามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ด้านล่างมีอักษรบาลี พหุณํ ปญฺหิตโต ชิว “ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน” เป็นคำขวัญของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการสร้างปรัชญา/ปณิธานของสถาบันอุดมศึกษาตามแนวทางอื่น ๆ อีก เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ยึดพระราชดำริของพระบรมราชชนกเป็นปณิธานในการดำเนินงานคือ “ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลาก ทรัพย์ และเกียรติยศจะตกแก่ท่านเอง หากท่านทรงธรรมะแห่งวิชาชีพไว้ให้บริสุทธิ์” มหาวิทยาลัยนเรศวรมุ่งมั่นที่จะดำเนินตามรอยเบื้องพระบุคลบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือ “มุ่งมั่นที่จะสืบสานให้สังคมไทยเป็นไทจากอวิชชา โดยค้นหาและสะสมองค์ความรู้ เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการและมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำรงชีวิตและสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบและสันติสุข มุ่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อเป็นมรดกของชาติสืบไป”

สรุปแล้วการสร้างปรัชญา/ปณิธานหรือคำขวัญของสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ กำหนดมาจากคำสำคัญ เกี่ยวกับการสร้างคนในระบบอุดมศึกษา ซึ่งใช้สัญลักษณ์แทนอยู่ในตรามหาวิทยาลัย และจากพุทธภาษิต โดยระบุ อักษรภาษาบาลีไว้ในตราของมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่

บรรณานุกรม

- ขอนแก่น, มหาวิทยาลัย. หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา 2541. ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. คู่มือการสมัครเข้าศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- ทักษิณ, มหาวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ. สงขลา : สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- นเรศวร, มหาวิทยาลัย. คู่มือนิสิตและหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2544. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2544.
- บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, สถาบัน. หลักสูตรสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ : กองบริการการศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.
- มหาวิทยาลัย, ทบวง. นโยบายแนวทางและวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2544.
- มหาสารคาม, มหาวิทยาลัย. คู่มือและหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ปีการศึกษา 2544-2545. มหาสารคาม : งานบริหารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2544.
- มหิดล, มหาวิทยาลัย. คู่มือนักศึกษา ปีการศึกษา 2543. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหิดล, 2543.
- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย. คู่มือประกันคุณภาพมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, 2544.